

II. Espriu, la Càbala i una carta del Tarot: «David el xarabaró» Rosa Delor

Ara ja es pot dir amb certesa: Espriu era cabalista. La qual cosa significa que practicava un sistema de meditació espiritual que li permetia de transitar, sense prendre gaire mal, per les zones més perilloses de la bastida teosòfica o teològica que l'ésser humà ha aixecat al llarg de mil·lenis de pànic còsmic que ha mirat de superar amb imaginació, reflexió, fantasia, esperança, i tot el que hi vulguem afegir a la idea d'una divinitat absent, incognoscible, allunyadíssima dels problemes humans, que mai no s'ha fet sentir per molt que alguns s'hi entestin. I tanmateix la presència segurament més desitjada i enyorada, perquè en un món on el mal i el dolor campen amb tota llibertat, sovint ens sentim molt abandonats i de vegades voldríem, com els nens, un pare protector que ens salvés de l'angoixa d'existir.

Esprriu era un intel·lectual que posava la raó per damunt de tot:

Anatema contra el qui revolta instints i sentiments contra l'imperi de la raó, l'alta lluminària de l'amor de Déu en la tenebra de l'home. Res al marge de la raó, res en pugna amb la raó, res per damunt de la raó, excepte Déu. (*Primera història d'Esther*)¹

Cuirassat amb l'apoteagma es va immersir en l'estudi de les religions tot buscant, a través de la *filosofia perennis*, els lligams que establien un comú denominador entre totes elles, és a dir, el que en deia la «mística tradicional», la que posa en relació els vedes i el tao amb la mística musulmana i la jueva i aquesta amb la cristiana.

En conseqüència s'interessava pels mites, la gran literatura oral que esdevé lletra, amb què la creativitat dels humans ha mirat d'explicar el significat profund i transcendent des de les coses més simples fins a les més complexes. Per aquest camí la poesia esdevindrà un món gairebé infinit de ressonàncies compartides. Una immensa literatura encapçalada per la Bíblia. Com deia Espriu, una biblioteca sencera. Un llibre de llibres que la humanitat segueix llegint i estudiant des de fa mil·lenis, malgrat que ja som a l'era digital i que aquest mateix text que ara escric només existirà en un núvol. La imatge és estupenda: un núvol fet de lletres que giren pel cosmos i només s'aturen i s'ajunten ordenadament al conjur d'estranyíssimes combinacions alfanumèriques que són incapaç de desxifrar. *Eppur si muove*.

Esprriu té la percepció de viure en un món estrany. En tant que subjecte de llenguatge (com les lletres que giren en remolí), es veu com un titella manipulat per uns fils desconeguts que manipulen la seva vida: la suposada realitat és un absurd que oscil·la entre la tragèdia i la sàtira. Per això la càbala esdevé una guia, un sistema per meditar ordenadament sobre les coses del món estrany per tal d'entendre alguna cosa de les de l'altre, aquelles que estan prohibides a la nostra intel·ligència sensorial des que Jahvè expulsà la primera parella del Paradís terrenal. «Parlar de Déu és perillós», deia i ha deixat escrit Espriu. Tenia raó, és un camí perillós que ha fet embogir més d'un fanàtic o d'un usurer que ha mobilitzat milers d'infeliços.

Anatema contra el qui mercadeja amb les coses santes i converteix la religió en puntal de l'opulència o en via practicable tan sols per a cretins.

(*Primera història d'Esther*, Vol. 11, p. 73)

La càbala és una protecció contra aquest risc i en aquest sentit té una base racional, per paradoxal que sembli. És un sistema gnòstic antiquíssim que va viure un moment d'esplendor literari a Ibèria, durant el segle XIII. No m'hi estendré perquè avui ja tothom sap què és i Google aporta milions de portals que n'informen, des del tarotista que busca el diner fàcil al rabí més savi. Només afegiré que el cabalista treballa amb arbres sefiròtics: una escala del coneixement que des del Regne inferior (el nostre món) puja per les escales de la llum fins a la Corona, l'U, des d'on la divinitat oculta, *Ein-Sof* (el no-res infinit), emana de forma gradual la llum de la creació. Des d'una resplendor tan brillant que l'ull humà no podria suportar-la, fins a l'opacitat del nostre món material, la fosca claror d'Espriu i de tots els místics. Si us interessa la física quàntica, penseu en el Bigbang i fenòmens col·laterals per fer-vos-en l'efecte.

El poema que comentaré du per títol «David el xarabaró» i es troba a *Les cançons d'Ariadna*, la versió definitiva de 1981 amb 100 cançons. Si cada arbre místic està format per 10 sefirot o graons de l'escala del saber, els 100 poemes de *Les cançons* formen un gran Arbre de Jacob que desenvolupa l'arbre de cada sefirà: 10 arbres formats per 10 cançons cadascun. Espriu el considera l'índex temàtic dels temes que sempre

l'han interessat. El poema triat es va publicar a l'edició augmentada de 1973. Per la data, no seria estrany que hi fes una paròdia del final de la vida del dictador, a les portes de la mort, atemorit pels càrrecs de consciència acumulats. Xarabaró és un gitanisme que significa 'afligit', 'trist'. Espriu utilitza el caló per accentuar el caràcter grotesc del personatge, el *quid* de la cosa és que es tracta del rei David, la importància del qual a la història d'Israel ve donada per les seves característiques de rei fundador de la nació unida i independent; pastor, salmista, profeta, i precursor del Messies. Tot el que se'n sap deriva en exclusiva de la Bíblia i dels títols de molts salms. El lector és lliure de fer les associacions històriques que li semblin avinents.

DAVID EL XARABARÓ [X]

2 S 11:1-27.

- Qui sento aquí?
Fressen les boques del crim,
a poc a poc, en la nit.
- 4 Em rosegarrà l'espant,
amb soroll, sense parar.
- Com has tornat
de tan lluny, de més enllà?
- 8 No passis aquest llindar.
- Burú, esdevens burel. [bou] [toro o brau]
Si te m'atances, cauré
al fons del remordiment.
- 12 O potser des del meu son
sóc amb tu dins la buidor
de l'arena, d'aquest clos.
- Eh, toro, ehé!
- 16 No m'aparto dels nogués. [banyes]
Et demano un furciné: [favor]
envesteix d'un cop, perquè
t'espero, no piraré.
- 20 No hi ha sol en el redol.
Els ulls del públic són morts.
- A teulades, a terrats,
perversos traülls de gats.
- 24 Greçaró, vaig amanir [pecador]
una decorosa fi,
amb l'atot d'un as ben sull,
a l'escàndol de l'embull.
- 28 Eh, toro, ehé!
Saltiris, us cremaré.
Arpa, t'esmicolaré.
No canto ni ballo més.
- 32 Gisirú o gorní distret, [Toro o bou]
mira'm reu i alhora rei,
presoner de mancaments.
- Qui sento aquí?
- 36 Espases, cavalls, sortiu
del mal joc de l'afligit.

Eh, toro, ehé!
 Botxí, la mugí. Després, [la mort]
 40 qui sap si descansaré.

KÈTER O LA CORONA DEL REGNE

Esprui ha situat «David el xarabaró» on li pertoca, a la sefirà de la Corona; el nivell més alt d'aquest primer Arbre del Regne (*Malkhut*) de *Les cançons*, format pels 10 primers poemes, essent el xarabaró el desè. La citació bíblica que acompanya el títol permet una visió més realista del famós «sant rei David» en presentar-lo com l'home que s'enamora de la dona del seu capità Uries, la deixa embarassada i envia el marit al front més perillós de la guerra perquè «l'abatin i mori» (2S 11: 15).

Els *tràfecs* que va ordir David per haver Bet-sabé, Esprui els qualifica de «perversos traïlls de gats» a teulades i terrats. Una metàfora que retrobarem a «Ja mai més no podré dormir» de *Les cançons d'Ariadna*:

Dalt, al teulat
 urpes de gat
 esqueixen llargs
 drapots del glaç
 del sentiment.
 (vs. 18-22)

Els miols dels gats en zel escarneixen grotescament el desig sexual humà. Els *drapots del sentiment* són la versió negativa de l'amor en Ausiàs March LXXVII: «de vostre *drap*, vestint-me l'esperit». Perquè en tocant aquest tema Esprui establia una molt puritana distinció entre el sexe i la sexualitat dins el matrimoni, «com ha de ser», deia.

Passat el dol, David pren Bet-Sabé per muller i ella li dona un fill. Però Jahvè desaprova la mala acció que, abusant del poder que li ha conferit, el rei ha comès. En la cançó assistim, doncs, a l'estat de mala consciència de David, «afligit» per terrorífiques visions del fantasma d'Uries que el visita de nits.

La figura mítico-històrica de David encarna tots els defectes i totes les virtuts de l'individu, des del delinqüent que fa matar el seu rival, fins al poeta dels Salms o l'albardà que s'ofereix en espectacle tocant l'arpa i ballant quasi nu davant l'arca de l'Aliança (2Sa 6:14, i 20-22). En especial a Guet, on espantat que el vulguin matar: «mudó su habla delante de ellos, y fingióse loco entre sus manos» (1S 21: 13, trad. Reina-Valera). Justament, en una conversa sobre aquest poema, Esprui es va identificar amb aquesta figura del foll albardà que representa David:

Ara ballo amb dolor, perquè riguin les goles,
 per obtenir l'aplaudiment dels mil lladrucs,
 i em coronen amb un barret de cascavells.
 («Ofrenat a Cèrber»: 10-12).

AMB L'ATOT D'UN AS BEN SULL

Esprui, que també ha especulat amb les cartes del Tarot a *Setmana santa* i a *Tarot per a algun titella del teatre d'Alfaranja*, aquí ens té reservat un dels seus jocs subtils. Les pistes són el v. 26: «amb l'atot d'un as ben sull» que ja era esmentat a *Primera història d'Esther* (1948), la qual cosa fa pensar que ja aleshores manipulava les relacions entre la càbala i el Tarot quan la va escriure. L'una li fornía l'aspecte didàctico-moral, l'altre enfocava l'aspecte satírico-grotesc de denúncia política, entre ambdós posicionaments assolía l'equilibri d'una peça perfecta en tots els sentits. Vegem la mostra que ara ens interessa, on Esther, «la tarota rematada, pipioli» com la designa Zeres, rep instruccions del seu oncle per manipular a favor del poble jueu. Esther és doblement tarotista, pel «nas de sis» que la identifica com a jueva, i per l'as polític que duu a la màniga ('rematar' en el futbol i altres esports és finalitzar una jugada):

ESTHER: En tot hi ha sempre un sis o un as, catedràtic.

MARDOQUEU: El nostre as ets tu, *un as pelat, ben sull*. Trumfa els naips d'Aman, no gallinegis.

En aquest cas, també dobla sinònims (en Espriu, tot es relaciona) perquè *sull* significa *pelat*. La segona pista que aporta el poema és l'estrofa 35-37 on apareix el xarabaró:

Qui sento aquí?
Espases, cavalls, sortiu
del mal joc de l'afligit.

En els malsons de culpabilitat de David la sort del pecador s'identifica amb la pèssima mà que el rei té en aquesta partida. En els arcans menors del Tarot, les espases fan referència a l'Aspecte Desintegrador de Déu, és a dir, per a nosaltres, la mort (la «mugí» del v. 39). Com que David se sent amenaçat per *cavalls d'espases*, vol dir que no té un bon joc, tan sols un *as* pelat, que si bé guanya el cavall (en el Tarot equivalent al 3 d'espases), no escapa al retorn final al Cosmos, la desintegració última o fi del món.

Significatiu és l'adjectiu «afligit» (*xarabaró*), perquè segons Gareth Knight (*Simbolismo qabalístico. Los senderos del Tarot*), el tres d'espases és «El Senyor de l'aflicció», relacionat amb *Binà* (Intel·ligència), el dos d'espases amb *Hokhmà* (Saviesa) és «el Senyor de la Pau restaurada» i l'as *Kèter* (la Corona), el retorn. O sigui, que en principi aquest as li assegura la recuperació de la pau, però David en desconfia perquè és un as «pelat»: «Botxí, la mugí. Després, / qui sap si descansaré.» (vs. 39-40). Tot i que la mort és un descans anhelat, sempre queda el dubte si més enllà espera algun càstig a qui ha mancat al decàleg. Hi tornarem al final.

BÈSTIA DE BAST PEL DESERT DE LA LLEI

Si som a la cançó X, és a dir, a la Corona, cal veure quin arcà del Tarot s'hi juga. A *Los senderos del Tarot* llegim que el camí 11è de *Hokhmà* (Saviesa) a *Kèter* (Corona) té com a clau la lletra àlef (א la primera de l'alefat i el número 1) que per la forma de les banyes significa «bou», el «burú» del v. 9, o el «Gisrú o gorní» del v. 32, és a dir, «Toro o bou», que en català són sinònims. Una altra duplicació amb les que juga Espriu. La seva figura en el Tarot és El Boig. El famós Tarot d'Andrea Mantegna (S. XV) identifica El Boig amb el «Misero», d'on Espriu es va inspirar:

«Marxo, barliqui-barloqui
come il matto nei tarocchi»

(S. Espriu, «Tarot per a algun titella del teatre d'Alfaranja», *OC/EC* Vol. 18, p. 51).

A la carta, s'hi ha volgut representar el destí de l'home, un exiliat en aquest món, un caminant que vaga perdut. «Misero», del llatí *miser* significa afligit, xarabarro en caló. És a dir, el rei David caminant i ballant quasi nu com un boig durant el transport de l'Arca. Tant és així que Micol, la seva dona, se'n va avergonyir: «¡Cuan honrado ha sido hoy el rey de Israel, desnudándose delante de las criadas de sus siervos, como se desnudara un *juglar!*» (2S 6: 20, trad. Reina-Valera). Aquesta és la traducció que Espriu estimava: el *joglar*, perquè David, és una criatura de paradoxa, el més savi i alhora 'un qualsevol de no res' (trad. Bíblia de Montserrat). El David salmista representa l'arcà del Joglar o Mag del Tarot, Le Bateleur, Espriu s'identifica amb el personatge i si actua com l'albardà «perquè riguin les goles» dels qui controlen el poder polític, es considera un artesà en la solitud del seu taller d'escriptura per tal de mantenir vivent la llengua vexada.

Andrea Mantegna, «l'Artesà»

David és el Boig, «Le Mat» en el Tarot marsellès, que en els escacs s'aplica com «escac i *mat* al rei», que sembla derivar del persa i significa «el rei és mort» (vs. 35-37). Amb la mort física, l'esperit ja evolucionat retorna a la indiferenciació, al caos: «Després, / qui sap si descansaré» (vs. 38-40). El Boig va sempre acompanyat d'un animal que varia segons diverses tradicions, a la carta de Mantegna és un gos. Espriu tria el «Bou» de l'àlef. La més terrestre de les bèsties simbòliques, un modest bou, demostra que per molt evolucionat que sigui el nostre esperit està del tot arrelat a la terra. El poeta ens prepara per al segon Arbre de *Les cançons*, el Fonament del món (*Jessod olam*, el *hieros gamos*). Per això cal llaurar la terra perquè doni fruit, cal llaurar en les paraules perquè donin noves cançons per al poble:

i segueixo de nou, humil sota el fuet,
els secs barrancs dels mots,
lenta bèstia de bast pel desert de la llei.
(«Mishnà»: 23-25).

UN MITE IBÈRIC: LA VIDA COM UNA TAUROMÀQUIA

Amb «David el xarabarro» som encara en el nivell de la ironia sagnant amb què l'home —l'albardà foll— es defensa del terror davant la mort, i el «Bou» és vist com a «toro», de llarga tradició a Ibèria. Si el consentidor Uries en vida era un pobre bou (*burî*) de banyes inofensives, en els malsons culpables de David, esdevé un brau perillós (*burel*). El caló perfila l'aspecte grotesc d'un rei moralment vituperable que, tanmateix, ja l'església primitiva, concretament sant Pere, havia promogut a profeta. Malgrat la gravetat de la falta, David es va penedir del que havia fet i va aconseguir deixar una bona memòria a Israel, vegeu el salm 22 i més per-

tinent encara el versicle 23: «gardeu de les banyes del brau la meva pobra vida», en què Espriu sembla que es va inspirar.

Els sentits de culpa de David produeixen el deliri de l'aparició d'Uries, que ve a venjar-se: «—Com has tornat ... de més enllà?— ». El rei pateix insomni: «a poc a poc, en la nit. / Em rosegàrà l'espant». Imatges de terror assetgen el culpable. Si comparem la situació psicològica de David amb la del subjecte poètic del segon poema de *Les cançons*, «Represa», que tracta de la situació laberíntica en què es troba enclaustrat, veurem que és idèntica:

Captiu
de mi mateix, sóc malson
desvetllat dins la foscor,
en aguait, dels ulls oberts
(«Represa»: 3-6).

L'espiral poètica ha «coronat» (*Kèter*) un dels revolts del laberint d'Ariadna. Per això podem dir que del Joglar o saltimbanqui de «Represa», «Aplego velles cançons / amb nous ritmes» (*L'artesa*, arcà I), hem arribat al Boig, o si es vol a la contrafigura del subjecte poètic, l'arcà que no té nombre. El vers 14, «de l'arena d'aquest clos», evoca el poema «Festa de la mort» de *Mrs. Death*, on també apareix aquesta mirada acusadora de la consciència:

Evocats, a l'estèril
arena, per l'enorme
lament, em salvarien
d'aquests ulls, ara fixos
en l'última mirada,
[...]
i torno a veure
mort de festa, deliri
sagnant clarí de tarda.

Espriu va trobar en Unamuno una molt determinada visió d'Espanya que faria seva, en especial a *La pell de brau*:

Quando usted vea una corrida de toros [...] comprenderá usted estos Cristos. El pobre toro es también una especie de Cristo irracional, una víctima propiciatoria, cuya sangre nos lava no pocos pecados de barbarie... [...] Sí, hay un Cristo triunfante, celestial, glorioso: el de la Transfiguración [...] pero es para cuando hayamos triunfado [...] En esta vida que no es sino trágica tauromaquia, aquí el otro, el lívido, el acardenalado, el sanguinolento y exangüe.

(Miguel de Unamuno, *El Cristo español*)

Fixem-nos en el crit «Eh, toro, ehé!» (v. 38) que enllaça amb «Els toros» de *Mrs. Death*:

Que cridi,
doncs, el clarí la nova
sort: *ehé, toro, toro!*

Arrelats en una tradició mediterrània ancestral, els toros formen part de l'imaginari col·lectiu ibèric. El franquisme va significar una revifalla important de la «festa», però ja des de sempre el món taurí omplia les places i les pàgines dels diaris. El pare de Salvador Espriu recorda una cursa de braus, en l'època de la Guerra de Cuba, on s'inspiraria el seu fill: «i torno a veure / mort de festa, *deliri*, / sagnant clarí de tarda» («*Els toros*»: 13-15).

El públic estava boig d'entusiasme i la cursa es va anar desenvolupant amb molta alegria i perfecció, tanta, que, com que eren molt grossos, arribaven a la mort molt fatigats i sense moure's gaire, fet que permetia als matadors tirar-se a matar amb tota la calma adaptant el ritme de la «faena» al de la música de la *Marcha de Cádiz*, avançant o retardant «la suerte» segons la música, i fent coincidir l'estocada mortal amb el «Viva España» de la *Marcha*. Allò era el *deliri*: tota la plaça de peu dret ovacionant els artistes! Vitorejaven Espanya i maldeien els Estats Units, tractant-los de tocinaires i covards. Mentre això succeïa a la Barceloneta, dia per dia i quasisbé hora per hora, a Cavite els ianquis esbotzaven

les costelles dels quatre desgraciats navilis nostres, de la mateixa manera que aixafaven les de tota Espanya.

(*Les memòries del Notari*)

En origen és un ritual ancestral del sacrifici de sang, destinat a alleujar la violència de la comunitat que desplaça a una víctima propiciatòria el risc de perpetrar contra ella mateixa el crim. Teoria que encaixa amb l'Espanya dividida que Espriu tracta a «Baralla de dos cecs captaires» a *Les cançons d'Ariadna* o a *La pell de brau*. El jo poètic s'ofereix com a víctima propiciatòria, com ja ho havia fet a *Antígona* l'esclau Eumolp, «un esguerrat albardà», que funciona *d'alter ego* de l'autor:

Aquí sóc un esclau geperut. Puc contemplar els fets sense passió. [...] M'allibero finalment dels vostres cops i de les vostres rialles. Sé tots els mots que amaguen la solitud de l'home, no he d'aprendre res més.

És la carta de l'Albardà. Comenta el Lúcid conseller: «La mort de l'esclau serà ràpida, de segur: pel camí els guardes s'entretindran, com diuen que és costum, a estossinar-lo o a lapidar-lo.»

REU I ALHORA REI

La paranomàsia facilita el joc antitètic. En un nou aspecte del concepte d'autoconsciència (vg. *supra* II: 3-4) el rei, com a magistrat suprem esdevé jutge de si mateix. És a dir, a causa dels sentits de culpa pel mal comès, resta captiu del rosc de la consciència: «presoner de mancaments». 'Mancament' és l'acció de no conformar-se a allò que hom deu; és la falta enfront del 'manament', la no acceptació o la rebel·lia en contra de la gràcia, per tant el pecat. En el cas de David, d'infidelitat i adulteri (Lev 18: 6 i 20).

En oposició als «manaments» de la llei de Déu, perfectament codificats i coneguts, els *mancaments* es produeixen per ignorància: «Hay un mal que debajo del sol he visto, a manera de *error* emanado del príncipe» (Qoh, 10: 5). Segons la teoria gnòstica, l'home està immersit en un somni que anul·la el coneixement:

Este conocimiento [el Dios transmundo] se mantiene oculto al hombre por la misma situación en que el hombre se encuentra, ya que la «ignorancia» es la esencia de la existencia mundana, así como fue principio de que el mundo viniera a la existencia.

(Hans Jonas, *La religión gnóstica*)

En aquest nivell de l'ànima instintiva (*nefeix*) de l'Arbre, hi ha desconeixement de les lleis o manaments, perquè l'home actua segons l'impuls de l'instint. Aquí és on es produeix sovint l'error, és a dir el *mancament* que l'ésser humà descobreix com a falta a causa del consegüent «remordiment». Per tant el mancament també és graó ascendent de l'aprenentatge. En aquest nivell l'home creu actuar pel seu lliure albir, però no és cert perquè està condicionat pels seus desitjos primaris: «Ai, mancaments, aquest pes sempre igual / que anomenem la nostra llibertat!» (*Llibre de Sinera*, XXIX: 9-10).

BIBLIOGRAFIA:

Raimon AROLA, *El Tarot de Mantegna*, Altafulla, Barcelona, 1997.

Salvador ESPRIU, *Obres completes / Edició crítica*, CDESE i Edicions 62.

Garet KNIGHT, *Guía práctica al simbolismo qabalístico. Los senderos del Tarot*, Luís Cárcamo, editor, Madrid, 1981.

Sallie NICHOLS, *Jung y el Tarot*, Kairós, Barcelona, 2011.

Gershom SCHOLEM, *La kabbale et sa symbolique*, Payot, París, 1966.

---

¹ Dins *Obres completes / Edició Crítica*, Vol. 11, p. 74.